תולדות ב

א. אויפן פסוק[1] „וירא אליו ה' ויאמר אל תרד מצרימה שכון בארץ אשר אומר אליך, גור בארץ הזאת גו'" שטייט אין מדרש[2] „גור בארץ הזאת, אמר ר' הושעי' את עולה תמימה מה עולה אם יצאת חוץ לקלעים היא נפסלת אף את אם יצאת חוץ לארץ נפסלת".

רש"י בפירושו אויף די וועדטער „אל תרד מצרימה" איז מפרש: שהי' דעתו לרדת למצרים כמו שירד אביו בימי הרעב אמר לו אל תרד מצרימה שאתה עולה תמימה ואין חוצה לארץ כדאי לך.

דער ראי"ם לערנט אין פירוש רש"י, אז וויבאלד ער איז אן עולה תמימה וואס איז קודש קדשים איז כל הארץ ביי אים ע"ד ווי די עזרה לגבי ק"ק, און „חו"ל חשובה אצלו כחוץ מן העזרה ואין קדש קדשים יוצא לחוץ מן העזרה ואם יצא נפסל ונאסר לעולם". לויטן פירוש הרא"ם קומט אויס, אז רש"י איז אויסן צו מפרש זיין אויפן זעלבן אופן ווי דער מדרש הנ"ל.

כד דייקת שפיר זעט מען אבער אז צווישן פירוש רש"י און פי' המדרש זיינען דא אזעלכע שינוים וואס ברענגען ארויס א שינוי אויך אין תוכן פון די פירושים:

א) לויט דעם מדרש איז יצחק'ס יציאה אין חו"ל פארבונדן מיט א פסול — „אם יצאת חוץ לארץ נפסלת" — פונקט ווי אן עולה וואס איז יוצא חוץ לקלעים; אבער רש"י בפירושו איז מדגיש נאר אז „אין חוצה לארץ כדאי לך".

ב) אין מדרש איז די דרשה אויף די וועדטער „גור בארץ הזאת"[3], און רש"י שטעלט זיך אויף די וועדטער „אל תרד מצרימה"[4].

וואס פון די ביידע שינוים (וואס זיינען תלוי זב"ז[5]) איז מובן אז ס'איז א חילוק בתוכן הפירושים: לויטן מדרש איז ביי יצחק'ן דער איסור יציאה לחו"ל א תוצאה פון דעם וואס ער דארף זיין אין ארץ ישראל („גור בארץ הזאת") — מצד דער מעלה פון ארץ ישראל — ווייל ארץ ישראל לגבי יצחק איז ווי תוך הקלעים לגבי אן עולה — און במילא איז „אם יצאת חוץ לארץ נפסלת", ווייל ער איז ארויס פון ארץ ישראל.

משא"כ לויט רש"י, איז די שלילת היציאה פון יצחק'ן פארבונדן ניט מיט דער מעלה מיוחדת פון ארץ ישראל, נאר מיט דעם חסרון פון חוץ לארץ — „אין חוצה לארץ כדאי לך", און דערי־בער איז דאס פארבונדן (ניט מיטן חיוב „גור בארץ הזאת" נאר) מיט דער שלילה „אל תרד מצרימה".

ב. לפ"ז קען מען לכאורה מסביר זיין דעם טעם השינוי הנ"ל צווישן פרש"י און מדרש:

---

1) פרשתנו כו, ב־ג.

2) ב"ר פס"ד, ג.

3) וכ"ה בילקוט כאן רמז קיא. לקח טוב עה"פ (ושם במקום „אף את כו'" מסיים „אף אתה אסור לצאת חוצה לארץ").

4) וצ"ע בספר כפתור ופרח ספמ"ב: וכתב רש"י שכון בארץ שאתה כו'.

5) להעיר שגם בתנחומא (באבער) ו קאי על הפסוק „אל תרד מצרימה". וגם שם ליתא „מה עולה אם יצאת חוץ לקלעים כו'". ולהעיר שגם שם בעל המאמר הוא ר' הושעי'. וראה גם שם וישלח י. מדרש הגדול עה"פ כאן. ובמדרש שכל טוב הובא כבב"ר הנ"ל אבל עה"פ אל תרד מצרימה.

לויטן מדרש איז דאָס פאַרבונדן מיט קדושת הארץ[6] — ארץ ישראל איז מקור־דשת מכל הארצות, און די יציאה פון יצחק איז געגליכן צו דער יציאה פון אן עולה לחוץ מקדושת העזרה — „מה עולה אם יצאת חוץ לקלעים היא נפסלת אף את אם יצאת חוץ לארץ נפסלת"[6*].

משא"כ לפרש"י[7] וואָס עס איז על דרך הפשט, איז אין פשוטו של מקרא גע־פינט מען ניט אַז ארץ ישראל בזמן האבות, וועו זי איז נאָך געווען ארץ כנען האָט געהאַט אין זיך א קדושה[8], דעריבער זאָגט רש"י אַז זיין ניט אַרויס־גיין אין חו"ל איז עיקרו (— ניט דער ציווי „גור בארץ הזאת", מצד קדושת הארץ, נאָר) מצד דעם חסרון פון „חוצה לארץ", „אין חוצה לארץ כדאי לך"[9].

אין אמת'ן אַבער קען מען אַזוי ניט לערנען — ובהקדם השאלה: דעם ענין, אַז יצחק זאָל ניט אַרויסגיין פון ארץ ישראל, געפינט מען שוין פריער — וועו אברהם האָט געשיקט אליעזר'ן אין חוץ לארץ „אל ארצי וגו' ולקחת אשה לבני ליצחק", איז אויף אליעזר'ס שאלה „אולי לא תאבה האשה וגו' אל הארץ הזאת ההשב אשיב את בנך וגו'", האָט אים אברהם געענטפערט „השמר לך פן תשיב את בני שמה"[10] — אוו דאָרטן גע־פינט מען ניט[11] אַז מען זאָל מפרש זיין[12] אַז דאָס איז צוליב דעם וואָס יצחק איז געווען אן עולה תמימה[13].

לכאורה וואָלט מען דאָס געקענט פאַרענטפערן אוו מבאר זיין — עכ"פ ע"ד ההלכה:

דער דין[14] איז אַז „אסור לצאת מארץ ישראל לחוצה לארץ לעולם אלא ללמוד תורה או לישא אשה .. (אוו אויך דאָן איז דערנאָך) ויחזור לארץ .. אבל

---

6) להעיר מב"ר שם לפנ"ז שכון בארץ „שכן את השכינה בארץ". וראה רמב"ן פרשתנו כו, ה. ובאריכה רמב"ן אחרי יח, כה (אבל ראה לקמן הערה 69). וראה הנסמן לקמן סוף הערה 25.

6*) ראה בחיי כאן.

7) עוד י"ל טעם שלילת ד„נפסלת" — כי עולה תמימה חי' — אינה נפסלת ביציאה, אבל מובן שי"ל שמקום מסוים אין כדאי לה, וע"ד „ואנכי פניתי הבית מע"ז (ח"ש כד, לא ובפרש"י).

8) ראה פרש"י לך טז ג (מיבמות סד, א. וב"ר פמ"ה, ג) „מגיד שאין ישיבת חוצה לארץ עולה מן המנין (ומוסיף) לפי שלא נאמר לו ואעשך לגוי גדול עד שיבא לא"י — ולא מצד מעלת קדושת הארץ. וגם לא כתב כפירושו (ביבמות שם ד"ה מקץ) דלמא משום עון חוץ לארץ הם עקורים (וראה רמב"ן לך שם. ראשונים ליבמות שם. תו"ש לך שם אות טו):

בפרש"י שם יז, ח: לאחוזת עולם ושם אהי לכם לאלקים, אבל (בר ישראל) הדר בחו"ל כמי שאין לו אלוקה — מפרשו על בנ"י לאחר שיכנסו לארץ, ולא פירשו בנוגע להאבות עצמם • (ראה רמב"ן ויצא כח, כא).

בפרש"י ויצא לא, ג (ובאריכות יותר בתנחומא שם יו"ד): שוב אל ארץ אבותיך ושם אהי עמך, אבל בעודך מחובר לטמא אי אפשר להשרות שכינתי עליך (ולא מצד היותו בחו"ל). וע"ד פירושו (לך יג, יד): כל זמן שהרשע עמו כו' — שמדובר בהיותו בא"י.

וכן לא נזכרה קדושת א"י בקבורה בפרש"י ויחי (מז, כט) בציווי יעקב ליוסף „אל נא תקברני במצרים". וראה לקמן הערה 48.

---

*) אבל ראה לשון (הפירוש המיוחס ל)רש"י לב"ר ר"פ לך ד"ה ותאו.

9) וראה פרש"י ויגש מו, ו: אמר נכסי חוצה לארץ אינן כדאי לי. וברש"י שם, ג.

10) חיי שרה כד, ד־ז.

11) בב"ר וכן בפרש"י.

12) ביפ"ת לב"ר פנ"ט, יו"ד מפרש, שזוהי הכוונה בב"ר שם „רק מיעוט, בני אינו חוזר בן בני חוזר". אבל לכאורה זהו רק רמז בב"ר. וראה נחמד למראה לב"ר פ"ס, יו"ד.

13) וכמו שפירש במדרש לקח טוב שם. ובחזקוני שם, ח: פרש"י בני אינו חוזר וכו' לפי שהוא עולה תמימה ואין חוצה לארץ כדאי לו (שהוא לשון רש"י בפרשתנו). וראה של"ה (שער, ריש ע"ב): וכן ביצחק כתיב השמר לך פן תשיב את בני שמה ופי' רז"ל כי הוא עולה תמימה.

14) רמב"ם הל' מלכים פ"ה ה"ט. ושו"ע בכס"מ.

לשכון בחו״ל אסור אא״כ חזק שם הרעב עד שנעשה שוה דינר חטין בשני דינרין״.

און דעריבער: אין פ׳ חיי שרה וואו די שאלה פון אליעזר׳ן „ההשב אשיב את בנך אל הארץ אשר יצאת משם״ האָט געמיינט אַז יצחק זאָל פאַרבלייבן דאָרט בקביעות (ניט ע״מ לחזור, וויבאַלד אַז לא תאבה האשה) — איז פאַרשטאַנדיק פאַרוואָס דאָס איז געווען אָפּגעפרעגט און אברהם האָט אים אָנגעזאָגט „השמר לך פן תשיב את בני שמה״.

משא״כ בפרשתנו וואו עס רעדט זיך וועגן „ויהי רעב בארץ״, וואָס דעמאָלט איז ניטאָ דער איסור הנ״ל פון אַרויס־גיין „לשכון״ בחו״ל[15] (ווי מ׳זעט אויך פון דעם וואָס אברהם אבינו האָט אַזוי געטאָן[16] בימי הרעב[17]), דעריבער האָט דער אויבערשטער געדאַרפט באַוואָ־רענען „אל תרד מצרימה גו׳ גור בארץ הזאת״, אַז יצחק טאָר ניט אַרויסגיין אין חו״ל צוליב אַ טעם מיוחד — דאָס וואָס ער איז אַן עולה תמימה[18].

ס׳איז אָבער שווער אַזוי איינצו־לערנען: דער רמב״ם פירט אויס אין דער אויבנדערמאָנטע הלכה „ואע״פ שמותר לצאת, אינה מדת חסידות, שהרי מחלון וכליון שני גדולי הדור היו ומפני צרה גדולה יצאו ונתחייבו כלי׳ למקום״, איז אויב מען זאָל זאָגן אַז די דינים פון איסור יציאה לחו״ל זיינען געווען שייך אויך באַ די אבות (עכ״פ מצד דעם וואָס קיימו האבות כל התורה כולה עד שלא ניתנה[19] ואפילו אכילת מצה[20] ואפילו גזירות ושבותים דרבנן[21] וכיו״ב), וואָלטן זיי דאָך זיכער געווען נזהר אויך פון יציאה אין חו״ל וויבאַלד דאָס איז ניט קיין מדת חסידות (און איז פאַרבונדן מיט אַזאַ עונש[22], ר״ל).

ועוד ועיקר: מען זעט דאָך אַז אברהם אבינו איז אַרויס פון א״י צוריק קיין חרן נאָך ברית בין הבתרים[23], אפילו ניט אין אַ זמן פון רעב[24].

---

15) וי״ל דהיינו שיוצא לזמן בלתי מוגבל (וכלשונו: לשכון). ולכן לא מיקרי זה ע״מ לחזור. משא״כ „יוצא הוא לסחורה״ שלפנ״ז — שהוא ע״מ לחזור (ראה יד איתן לרמב״ם שם).

16) כדיוק לשון רש״י „כמו שירד אביו בימי הרעב״. וראה רא״ם ולבוש האורה עה״פ.

17) והרי לדעת הסדר עולם (לפי׳ תוד״ה ושל שבת י, ב) הי׳ הרעב בא״י לאחר נתינת הארץ לאברהם בברית בין הבתרים. וא״כ לכאורה (לדעת המדרש) כבר א״י בקדושתה. וראה רמב״ן לך יב, יו״ד: יציאתו מן הארץ שנצטווה עלי׳ בתחילה מפני הרעב עון אשר חטא. אבל בפשטות כוונתו כיון שנצטווה לך לך מהארץ גו׳, וע״ד מ״ש במדרש לקח טוב ח״ש שם (א״ר אליעזר).

18) ואף שכבר פירש רש״י (פרשתנו כה, כו) ושפחה לא רצה לישא לפי שנתקדש בהר המורי׳ להיות עולה תמימה — מ״מ סבר שבשביל רעב מותר לו לצאת כמו שיצא אברהם (ראה צידה לדרך בפרש״י כאן).

19) יומא כח, ב. קדושין פב, א (בנוגע לאברהם).

20) אע״פ שהי׳ קודם יצי״מ, כמו בנדו״ד שהי׳ קודם כיבוש ארץ כנען.

21) פרש״י פרשתנו כו, ה (בנוגע לאברהם).

22) ראה כס״מ שם בסופו: ומשמע לרבינו דכיון דגדולי הדור היו מסתמא לא יצאו אלא כשחזק הרעב באופן שהיו מותרין לצאת ע״פ דין ואפי״ה נענשו. וראה לח״מ שם.

23) ראה הנסמן בהערה 17, דעת זקנים מבעה״ת לך יב, ד. ועוד. וכ״מ דעת רש״י בא יב, מ. ולפי הדיעות דבשביל כבוד או״א מותר לצאת — ע״מ לחזור — (ראה קדושין לא, ב. ובמאירי שם. שד״ח אס״ד מערכת א״י אות ב) י״ל שחזר לכבוד אביו (ראה פרש״י ס״פ נח), משא״כ אח״כ שאמר לו ה׳ לך לך — אין מקום לזה.

24) וכן כשיצא יעקב בשביל לראות את יוסף לא הי׳ בשביל הרעב שהרי הביאו לו אוכל לא״י, ורק „שהי׳ מיצר על שנזקק לצאת לחו״ל״ (פרש״י ויגש מו, ג) *. וכן יעקב והשבטים לא חזרו לא״י תיכף

---

*) אבל מלשון הפדר״א פל״ט „והי׳ מהרהר בלבו ואמר איך אעזוב״ משמע שלא החליט לצאת עד שאמר לו הקב״ה.

פון דעם איז מוכרח אז בזמן האבות איז ניט שייך געווען דער איסור יציאה פון א"י לחו"ל, און במילא איך ניט שייך אז די אבות זאלן זיין נזהר אין דעם, כאטש זיי האבן מקיים געווען כל התורה כולה עד שלא ניתנה, ווייל דער גדר פון קדושת הארץ (בנוגע דער יציאה מהארץ[25]) האט נאך דעמאלט[26] ניט חל געווען [ווי ס'איז אויך פארשטאנדיק פון מאמר המכילתא[27] „עד שלא נבחרה א"י היו כל הארצות כשרות לדברות (און דוקא) משנבחרה ארץ ישראל יצאו כל הארצות"].

און דער טעם פארוואס אברהם האט אנגעזאגט אליעזר"ן „השמר לך פן תשיב את בני שמה", איז מובן (אויך ע"ד הפשט) פון דברי אברהם גופא (אין המשך הכתובים שלאח"ז): „ואשר נשבע לי לאמר לזרעך אתן את הארץ הזאת" — וויבאלד דאס איז די לאנד וואס דער אויבערשטער וועט אפגעבן צו יצחק, האט ניט קיין ארט אז יצחק זאל (צוליב „לישא אשה") אוועקגיין פון איר און זיך באזעצן אין חו"ל[28].

משא"כ בפרשתנו וואו ס'רעדט זיך וועגן א זמן פון א רעב בארץ און ס'איז ניטא קיין אנדער ברירה ווי לצאת מן הארץ, איז מסתבר בפשטות אז דאס דארף ניט זיין קיין אפהאלט פון צו גיין צייטווייליג אין אן ארט וואו ס'איז דא מזון ביז דער רעב ענדיקט זיך (לולא דעם טעם אז יצחק איז אן „עולה תמימה")[29].

---

*) וצע"ק ממחז"ל עה"פ (כו, יב) ויזרע יצחק בארץ גו' שערים, למעשרות (ב"ד פס"ד, ו. הובא בפרש"י עה"פ שם). וי"ל שזהו „מצות מעשר מכל אשר לו" (ראה פרש"י עה"פ לך יד, כ). אבל עפ"ז קשה תנאי יעקב „אם יהי' גו' אעשרנו לך". וראה רמב"ם הל' מלכים רפ"ט ובנ"כ שם. דחז"ל עה"פ הנ"ל. וראה לקו"ש חכ"ה ע' 118 ואילך.

משגמר הרעב. וי"ל שלאחרי שאמר ה' ליעקב אל תירא גו' כי לגוי גדול אשימך שם, ה"ז התחלת תקופת „גר יהי' זרעך גו' ודור רביעי ישובו הנה גו'" (ולהעיר מחזקוני וצדה לדרך פרשתנו כאן, שזה היתה סברת יצחק שרצה לצאת). וראה לקו"ש ח"ל ע' 229.

25) לא מיבעי לדעת הרשב"ם (ב"ב צא, א ד"ה אין יוצאין) שאיסור יציאה לחו"ל הוא לפי שמפקיע עצמו מן המצות, והיינו ממצות התלויות בארץ (ראה שו"ת מהרי"ט ח"א סמ"ז. תשב"ץ ח"ג סקצ"ח וסי' ר) — שקדושה זו מובן• שלא הייתה עדיין בימי האבות,

אלא גם להדיעות (שו"ת מהרי"ט יו"ד ח"ב סכ"ח) שמצות ישיבת א"י אינה מצד קיום המצות התלויות בארץ אלא משום קדושת הארץ, „ומצות ישיבתה היא אפילו בזמן הזה בחורבנה כמ"ש הרמב"ן" — הרי י"ל שג"ז תלוי כאשר היא מקודשת גם לחיוב מצות. ראה קונטרס כולל חב"ד (לאדמו"ר מהורש"ב נ"ע. וש"נ — נדפס באג"ק שלו ח"ד ע' קעט ואילך) ס"ז. ועכ"פ — לאחרי שנתחייבו במצות, מעת שנכנסו בני' לארץ, ואינו מתבטל עם חורבנה. ראה רמב"ן השמטות לגיטין ב, א. אבל ראה (ע"ד ההלכה) כפתור ופרח פ"י. שו"ת חת"ס יו"ד סרל"ד. שו"ת אבני נזר יו"ד סתנ"ד אות לג. וראה בכ"ז — אנציקלופדי' תלמודית ע' א"י ע' ריג ואילך, וש"נ. לקו"ש חלק יח ע' 399 ואילך. וראה לקמן בפנים סעיף ד'. לקמן הערה 47.

26) להעיר מפרש"י פרשתנו כו, יב לענין גרר „אע"פ שאינה חשובה כארץ ישראל עצמה כארץ שבעת הגוים" (וראה פרש"י לך טו, יט: נתן להם . . שבעה גוים). ולהעיר מתשב"ץ שם (סי' ר) שקדושת שכינה כו' חבוב הארץ לדירה משום שכינה היא מיוחדת בעבר הירדן ימה. וחיוב העלאה הוא משום חיוב מצות שהוא גם בעבר הירדן. וידוע השקו"ט בנוגע לגרר — ראה זח"א קמא, רע"א. ובנצוצי אורות שם. וש"נ. ובהמובא בכפתור ופרח פי"א מפרש"י. ועוד. ואכ"מ.

27) בתחלתה.

28) כמו שפי' ברשב"ם שם. ובחזקוני שם, ח: איני רוצה שיצא מארץ אחוזתו שנתן לו הקב"ה.

29) ומכיון שאין בזה איסור מובן זה שיעקב ירד למצרים (אלא שהי' מיצר על שנזקק לצאת (מארץ אבותיו כו') לחוץ לארץ). ולהעיר מב"ר (פס"ח, ה) א"ר הושע' אבא כו' מהיכן הורשה כו' אף אני כו' אם נותן לי רשות. אבל לכאורה אין הכוונה כפשוטה, שהרי נצטווה ע"ז מאביו ואמו. וראה לעיל הערה 24. לקמן הערות 68, 69.

עפ"ז ווערט דאָך אַבער די שאלה: ווי־באַלד אַז א"י איז נאָך דעמאָלט ניט גע־ווען אויסגעטיילט בקדושתה[30], איז וואָס טוט אויף דער ענין וואָס יצחק איז אַ „עולה תמימה"[31], ובפרט לפי הדגשת המדרש, אַז „מה עולה וכו' אף את אם יצאת כו'"?

ג. וי"ל ובהקדים נאָך אַ שינוי וואָס מ'געפינט צווישן אַ לשון רש"י און לשון המדרש: אויף דעם פסוק[32] ביי ברית בין הבתרים „ביום ההוא כרת ה' את אברם ברית לאמר לזרעך נתתי את הארץ הזאת", שטייט אין מדרש[33] „מאמרו של הקב"ה מעשה שנאמר לזרעך נתתי, אתן את הארץ הזאת אין כתיב כאן אלא נתתי את הארץ הזאת", אַבער רש"י בפירושו אויף „לזרעך נתתי" פאַרטייטשט: „אמירתו של הקב"ה כאילו היא עשוי".

לפ"ז קומט אויס, אַז לדעת המדרש איז ביים ברית בין הבתרים שוין געווען די „מעשה" הנתינה דורך אמירת הקב"ה, און ס'איז דאָן נקנה געווארן צו אברהם ולזרעו אחריו[34] גאָנץ ארץ ישראל [וואָס דאָס איז אויך מתאים מיט דעם מאמר הירושלמי[35] אַז „לזרעך נתתי" איז ניט אַ הבטחה, נאָר „כבר נתתי" — עס באַלאַנגט צו די אידן נאָך איידער זיי זיינען אַריין אין א"י; און אַזוי אויך — מיט דעם וואָס די גמרא[36] זאָגט להלכה אַז „ארץ ישראל מוחזקת היא", „ירושה היא לכם מאבותיכם"][37].

משא"כ לויט רש"י האָט אמירת הקב"ה ניט אויפגעטאָן די „מעשה" הנתינה בפועל ממש, אַז א"י זאָל פון דעמאָלט אָן באַלאַנגען[38] צו אידן[39]; ס'איז נאָר אַז „(אמירתו של הקב"ה) כאילו היא עשוי",

30) ראה יראים (השלם) תיג: ואע"פ שבימי אברהם לא נתקדשה ארץ ישראל עדיין.

31) שפי' „שנתקדש כו' להיות עולה תמימה" (כפרש"י שם).

32) לך טו, יח.

33) ב"ר פמ"ד, כב.

34) ולפ"ז צ"ל לכאורה שפליג על המ"ד בב"ר לך (פמ"א, ה): כך אמרתי לזרעך נתתי אימתי לכשיעקרו שבעה עממין מתוכה כו'. וראה רד"ל שם. לקמן הערה 38.

35) חלה פ"ב ה"א.

36) ב"ב קיט, א ואילך. ע"ז נג, ב.

37) וראה לעיל ע' 103 ואילך — שי"ל שכ"ה לדעת הרמב"ם.

38) כן משמע • בתחלת פירושו ע"ה"ת „לסטים אתם שכבשתם ארצות ז' גוים", שהקנין שלהם נעשה רק ע"י הכבוש. ומפורש בפרש"י לך (יג, ז) „והכנעני והפרזי אז יושב בארץ ולא זכה בה אברם עדיין".

[משא"כ בב"ר עה"פ (פמ"א שם) „עד עכשיו מתבקש להם זכות בארץ" •• . ויש לפרש (בדוחק עכ"פ) שהכוונה בזה רק „זכות", אבל הבעלות הוא של ישראל גם לפני הכבוש, וע"ד מה שפירש בפרשת דרכים דרוש ט' •••].

וראה עד"ז לעיל (ע' 146-7 והערה 24) בביאור פרש"י ח"ש (כג, ד) „אטלנה מן הדין שאמר לי הקב"ה לזרעך אתן את הארץ הזאת" (ושם, שעפ"ז מובן השינוי, שבמדרש שם הביא הכתוב „לזרעך נתתי").

ולהעיר שגם לאחרי ברית בין הבתרים — „לזרעך נתתי" — נאמר כמ"פ „אתן" וכיו"ב (בלשון עתיד), הן לאברהם (לך יז, ח) והן ליצחק ויעקב (ראה רא"מ וגו"א לך טו שם).

39) ולשון רש"י בוירא (יח, יז) „אני נתתי לו את הארץ הזאת כו' שלו הן" — אפשר לפרש שזהו מצד ההבטחה. משא"כ בב"ר עה"פ (פמ"ט, ב), שמהמשל שהביא — „משל למלך שנתן כו'" — מובן שהכוונה כפשוטה, וכמודגש גם בלשון הנמשל „כך אמר הקב"ה כבר נתתי את הארץ במתנה כו' בתוך שלו הם" (וראה לשון התנחומא שם ה).

•) אבל אינו מוכרח, כי י"ל בפשטות שזהו רק לפי **טענת אוה"ע** (כנ"ל ע' 104 הערה 37). ולכאורה צ"ל כן בב"ר (פ"א, ב) „אומה של בוזזים אתם . . וכשרצה נטלה מכם ונתנה לנו" — שזהו רק לפי טענת אוה"ע, אבל באמת כבר נתנה לבני בימי אברהם, כנ"ל בפנים מב"ר.

••) משא"כ בפסיקתא רבתי פ"ג (ג) „עד עכשיו בעלים עלי".

•••) אלא ששם מפרשו בפרש"י, ולפי הנ"ל בפנים צ"ע בזה. אבל עכ"פ יש לפרש כן במדרש.

אָבער אויך מצד דעם איז מתאים (אפילו בפשוטו של מקרא) צו זאָגן דעם לשון „לזרעך נתתי"[40].

דאַרף מען פאַרשטיין: וויבאַלד אַז מ'זאָגט לדעת המדרש (וההלכה) אַז אמירתו של הקב"ה פועלט אויף גוף הארץ, אַז עס איז נקנה געוואָרן צו אברהם וזרעו אחריו, פאַרוואָס זאָל מען ניט זאָגן אַז דאָס האָט אויך געפועלט די קדושה אין דער ארץ (ויתרה מזו — ווי־באַלד אַז מען געפינט אַז גלייך „כשברא העולם" איז „בחר בארץ ישראל"[41]) איז דאָך מקום לומר אַז פון דעמאָלט אָן איז דאָס געוואָרן אַן ארץ קדושה, ובמילא זיינען חל די אַלע ענינים וואָס קדושת הארץ איז מחייב[42] (כולל אויך דעם איסור יציאה פון איר אפילו ווען איי־נער איז ניט קיין עולה תמימה).

ד. ויש לומר די הסברה אין דעם:

שוין גערעדט פיל מאָל*[42] בנוגע דעם חילוק צווישן די מצוות וואָס די אבות האָבן מקיים געווען פאַר מ"ת און די מצוות וואָס אידן זיינען מקיים נאָך מ"ת, אַז וויבאַלד דער קיום המצוות פאַר מ"ת איז געווען באופן פון „אינו מצווה (מהקב"ה)[43] ועושה", האָבן די מצוות ניט געהאַט דעם כח צו משנה זיין דעם מהות דבר הנברא ע"י הקב"ה, משנה זיין דעם גוף הדבר מיט וועלכן מ'האָט געטאָן די מצוה אַז ער זאָל ווערן אַ חפצא של מצוה, און דער אויפטו פון קיום המצוות איז געווען נאָר בשייכות צום גברא[44], מקיים המצוה. לאחר מ"ת וציווי הקב"ה אָבער ווערט דורך קיום המצוות אַ שינוי אין דעם חפצא, אַז די חפצא ווערט אַ חפץ מצוה וקדושה וכו'

— וואָס דער טעם דערויף איז, ווי עס שטייט אין מדרש[45], אַז פאַר מ"ת איז געווען אַ גזירה אַז עליונים לא ירדו לתחתונים ותחתונים לא יעלו לעל־יונים, און באַ מ"ת האָט דער אויבער־שטער מבטל געווען די גזירה, אַז ס'זאָל קענען זיין דער חיבור פון עליון מיט תחתון —

ד. ה. דער ציווי במ"ת*[45] האָט אויפגעטאָן דער גדר פון חפצא דמצוה (ועבירה) אין די עניני העולם (אפילו איידער דער מענטש איז מקיים מיט זיי די מצוה), אַז זיי ווערן אַ כלי מוכשר צו מקיים זיין אַ מצוה מיט זיי און דורך זיי; און דורך דעם וואָס דער אדם איז מקיים

---

40) ראה פרש"י יתרו (כ, ט) עה"פ ועשית כל מלאכתך „כאילו כל מלאכתך עשוי". משא"כ בסמ"ק סי' רפא בהשמטת תיבת כאילו. ובמכילתא דרשב"י יתרו שם: כמי שאין לו מלאכה.

41) תנחומא ראה ח.

42) מלבד הקדושה הגורמת לחיוב מצות התלויות בארץ שתלוי' בכניסת בנ"י לארץ ע"י כבוש וחזקה (רמב"ם הל' ביהב"ח ספ"ו. וראה כפתור ופרח שם. לעיל ע' 101 ואילך).

*42) בהבא לקמן ראה בארוכה לקו"ש חט"ז ע' 212 ס"ד ואילך, וש"נ.

43) לבד מצות מילה. ולכן נעשה על ידה שינוי בהחפצא. אבל בזה נפק"מ ועילוי לאחרי מ"ת (פיה"מ להרמב"ם חולין ספ"ז). וראה לקו"ש שם ע' 213.

44) וצ"ע בגדרה של קדושת יצחק לאחרי* העקידה, כלשון רש"י הנ"ל „שנתקדש בהר המורי' להיות עולה תמימה".

45) שמו"ר פי"ב, ג. תנחומא וארא טו.

*45) ראה לעיל הערה 43 בנוגע למילה.

---

*) בעת העקידה — י"ל שזהו כמו במצות מילה דאברהם, שנעשה חפץ קדוש מכיון שנצטווה ע"ז (ראה לקו"ש שם, וש"נ). אבל צ"ע אם אפ"ל כן לאחרי העקידה, מכיון שסיום ציווי ה' דעקידה הי' „אל תשלח גו' — אחתי" (וירא כב, יב וברש"י), וגם לא נעשה כל שינוי וכו' בגופו. ולהעיר מלשון רש"י (שבפנים ההערה). „ושפחה לא רצה לישא", ולא „לא יכול לישא" וכיו"ב. אבל לאידך — הרי מודגש בפרש"י (וירא כב, יד) שגם לאחרי העקידה (וי"ל — דאדרבא דוקא לאחרי העקידה (ושריפת האיל)) ה"ז פעולה נמשכת „בכל הדורות . . יראה אפרו של יצחק צבור ועומד לכפרה". ואכ"מ.

די מצוה במעשה, ווערט נקבע בפועל קדושה (עליונים) אין חפץ שלמטה (תחתונים) און ער ווערט א חפצא של מצוה או קדושה כו'.

עד"ז איז מובן אויך בנוגע א"י: כאטש אז דער קנין ובעלות אויף א"י האט זיך אויפגעטאן אויך פאר מ"ת (ע"י דיבורו של הקב"ה), האט אבער דאן די חלות הקדושה (אויך די קדושה וואס איז ניט פארבונדן מיט חיוב מצוות) ניט געקענט נקבע[46] ווערן אין „חפצא" פון דעם ארץ[47]. לאחרי מ"ת אבער (אויך לפני הכיבוש) איז אין איר נתחדש געווארן דער גדר און אפשריות הקדושה (מצד דעם ציווי מ'זאל איר כובש זיין); און ווען אידן האבן איינגענומען א"י[48]

בפועל[49] (דורך כיבוש)[50] איז אין איר נקבע געוואָרן[51] קדושת הארץ.

ה. אזוי ווי דאס איז ע"ד המדרש בנוגע צו קדושת הארץ, עד"ז איז עס לדעת רש"י בפשוטו של מקרא בנוגע לקנין בעלות הארץ:

וויבאלד אז דער אופן וגדר נתינת הארץ פון דעם אויבערשטן צו אידן איז ניט ווי עס ווערט געגעבן א זאך פון א סתם נותן צו א סתם מקבל

— וואס די נתינה איז נאר א שינוי רשות וואס בייט ניט דעם מהות פון

---

46) אף שענין הקדושה נאמר גם לפני מ"ת, וכמו בויצא (כח, טז"ז — בנוגע למקום המקדש) „יש ה' במקום הזה ואנכי לא ידעתי (וברש"י שם „במקום קדוש כזה"). . מה נורא המקום הזה אין זה כי אם בית אלקים" (וכמדרשי רז"ל ופרש"י שם) — י"ל שאי"ז ענין דקביעות הקדושה בהמקום גופא (וראה לקמן הערה 49), וע"ד שגם לאחרי מ"ת לדעת כמה חוקרים (מו"נ, עקרים ועוד) השראת השכינה אינה בגדר מקום, ואינה פועלת שינוי בגוף המקום, כ"א הוא רק דרך מעבר לבד (ראה אוה"ת פ' ויצא קעח, א. וש"נ).

ולהעיר גם ממ"ש (שמות ג, ה) „של נעליך מעל רגליך כי המקום אשר אתה עומד עליו אדמת קודש הוא" — במקום שאינו מן א"י — מצד השראת השכינה אז (ראה פדר"א פ"מ. שמו"ר פ"ב, ג. מדרש לקח טוב עה"פ). וגם בנוגע למ"ת עצמה, כאשר „ירד ה' . . על הר סיני . . כל הנוגע בהר מות יומת" (יתרו יט, יא-יב), אבל „במשוך היובל המה יעלו בהר" (שם, יג וברש"י).

47) ואיסור יציאה מהארץ נוגע לקביעות הקדושה בגוף הארץ, כבפנים (ראה לעיל הערה 25). ועפ"ז י"ל הקס"ד דיצחק לצאת מהארץ (אף שלא רצה לישא שפחה „כיון שנתקדש כו' להיות עולה תמימה", כנ"ל) — כי גוף הארץ לא נתקדש אז עדיין. וצע"ק בב"ר פע"ו, ב.

48) וזה שהשתוקקו האבות ליקבר שם (ראה לעיל סוף הערה 8. וראה רמב"ם הל' מלכים פ"ה הי"א: ואינו דומה קולטתו מחיים לקולטתו לאחר מיתה צא ולמד מיעקב אבינו כו'. וראה כפתור ופרח שם) — גם את"ל שזהו מצד קדושתה וטהרתה — י"ל שזהו מפני שרצו להיות שם תיכף כשיתקדש. או — מפני צער מחילות (פרש"י ויחי מז, כט) וכיו"ב.

49) ויתירה מזו מצינו בקדושת המקדש וירושלים, ש„קדושת המקדש וירושלים מפני השכינה ושכינה אינה בטילה" (רמב"ם הל' ביהב"ח ספ"ו), ומ"מ קביעות קדושה זו נעשה ע"י „שקדשה שלמה שהוא קידש העזרה וירושלים" (רמב"ם שם הי"ד), ע"י מעשה הקידוש, כמפורש בהלכות שלפנ"ז.

50) בכפתור ופרח שם (הובאו דבריו באנציקלופדי' תלמודית שם) „הרי שקדושת הארץ ומעלתה היא משעת נתינתה אל האבות הקדושים לא משעת הכבוש לחוד . . יש לה קדושה מאז . . (ולהלן שם) וכן בארץ שהיתה בה קדושה מזמן הנתינה". אבל ראה שם שהאריך „אבל קדושת הארץ כולה לגבולותי' המוגבלים בתורה ומהרתה ומעלתה לחיים ולמתים והיותה נחלת השם מקדושה ראשונה ולהלן כדקאי קאי לא בצר לא בזמן הגלות שהיו בבבל וגם לא בגלותינו היום". ושם: שאם לא ה' כן והו"ל כחו"ל א"כ אותם שבעים שנה כר. וכן להלן שם: עוד ראי' שקדושה ראשונה היא לכל מילי אלא [לא] למצות כו' אלמא קדושתה היא לעולם מהכניסה ראשונה ואפילו מעת נתינתה לכל כיוצא בזה. ומשמע קצת שלא פסיקא לי' מילתא. וי"ל ע"פ הנ"ל הערה 46 שיש חילוק בזה במו"ש לפני הכבוש ולאחריו. וראה מ"ש שם לאח"ז ד„לשון קדושה" הוא „לשון הכנה והזמנה" ולא „מלשון קדש לה' כו' לשון המתקדשים והמטהרים", וכיו"ב. ועצ"ע. ואכ"מ.

51) להעיר מכוזרי מ"ב סי"ד בנוגע למקום המקדש: ונתגלה הדבר בימי דוד כו'.

דעם דבר הניתן (און דעריבער קען די בעלות פון דער זאך בטל און נפקע ווערן דורך א קנין, אדער כיבוש וכיו"ב, און איבערגיין פון איין רשות צום צווייטן)

— נאר דער אויבערשטער האט אוועקגעגעבן (אויך) איר מהות צו אידן (צונעמענדיק פון איר יעדע שייכות צו אנדערע אומות), געגעבן אין אן אופן אז עס איז געווארן א שינוי אין איר מהות — דער חפצא פון דער ארץ איז געווארן דורך הקב"ה ארץ ישראל,

איז פון דעמאלט אן קען זי ניט געהערן צו אן אנדער פאלק (שינוי רשות דורך א קנין וכיו"ב, קען ניט משנה זיין מהות הדבר)[52] —

במילא (בדוגמת כללות גדר הקדושה וואס קען אויפגעטאן ווערן דוקא לאחר מ"ת) האט זיך (אויך) דאס געקענט אויפטאן דווקא דורך דעם וואס אידן האבן כובש געווען בפועל — „כבשתם ארצות ז' גוים" — וואס דעמאלט איז געווארן בפועל[53] דער „ברצונו כו' נתנה לנו", נתינת עצם מהות הארץ (מצד דעם וואס „כל הארץ של הקב"ה היא הוא בראה")[54].

ו. עפ"ז קען מען מבאר זיין דעם חילוק פון פירוש רש"י און מדרש: דאס וואס אן עולה טאר ניט ארויסגענומען ווערן חוץ לקלעים און „אם יצאת כו' היא נפסלת" איז ניט צוליב דעם גדר הקדושה (וואס זי איז ארויס אין א מקום פון א נידעריקער דרגא פון קדושה), נאר ווייל דאס איז „חוץ למחיצתה" — און דאס איז א דין כללי[55] בא יעדער בשר וואס איז „יצא חוץ למחיצתו"; ואדרבה, דעם דין לערנט מען אפ[56] פון פסוק[57] „ובשר בשדה טרפה לא תאכלו" (וואס רעדט ניט וועגן בשר קודש): „כיון שיצא בשר חוץ למחיצתו נאסר", היות אז דער סוג בשר האט זיין מחיצה, וואס איז מגדיר דעם מקום קבוע וואו עס באלאנגט, דערפאר איז „בשר ק"ק שיצא חוץ לחומת העזרה ובשר קק"ל שיצא חוץ לחומת ירושלים"[58], אדער „בשר הפסח שיצא חוץ לחבורתו"[59], אדער אן „עובר שהוציא ידו"[60], ווערן זיי „נפסל ונאסר לעולם"[61], ווייל „כיון שיצא בשר חוץ למחיצתו[62] נעשה כטריפה"[63].

און וויבאלד אז לויט דעם מדרש איז אמירתו של הקב"ה מעשה און א"י האט שוין דעמאלט (פון זינט ברית בין הבתרים) באלאנגט צו די אבות, דערי־

---

52) ראה בארוכה בלקו"ש ח"ה ע' 8 ואילך, בביאור דיוק לשון רש"י בתחילת התורה „לסטים אתם", ע"ש.

53) ראה לשון אדה"ז הל' הפקר קו"א סק"א: הקב"ה נתנה להם מורשה כו'. ואף שאעפ"כ לא נקנית להם אלא בחזקה המועלת כו' כיון שהקב"ה נתנה להם דינה כמתנה כו'. ואולי י"ל שהוא ע"ד משכ"כ בצפע"נ הל' תרומות פ"א הי"ב (ג, ב־ד): דלאחר כבוש זכו למפרע . . דאף דא"י מוחזקת מ"מ מתחלה בעי קנין גמור ואח"כ נעשית מוחזקת. ועד"ז ביד רמ"ה לב"ב קיט, א (אות נו). וצ"ע אם יש לומר עד"ז בנוגע לקדושת הארץ המבוארת לעיל.

54) ע"ש בלקו"ש ע' 9 ואילך, ושם.

55) ראה תוד"ה ולילקי מכות יח, א.

56) מכות שם. זבחים סב, ב. חולין סח, א.

57) משפטים כב, ל.

58) רמב"ם הל' מעשה הקרבנות פי"א ה"ו.

59) רמב"ם הל' קרבן פסח פ"ט ה"ב.

60) חולין שם. רמב"ם הל' מאכלות אסורות פ"ה ה"ט.

61) לשון הרמב"ם הל' מעה"ק שם לענין ק"ק וקק"ל. ובגמרא (ועד"ז ברמב"ם הל' ק"פ והל' מאכלות אסורות שם) „נאסר".

62) ראה גם לשון רש"י חולין שם ד"ה ובשר. שם ע"ב ד"ה הכל.

63) רמב"ם הל' מעה"ק שם. ועד"ז בספר המצות שלו מל"ת קפא.

בער קומט אויס אז דורך דעם וואס דער אויבערשטער האט אים (יצחק'ן) געהייסן זיך מקריב זיין אלס אן עולה תמימה, איז בדרך ממילא ארץ ישראל נקבע געווארן אלס מקומו[64] ומחיצתו (בדוגמא ווי דורך הקרבת העולה ווערט די עזרה איר מקום ומחיצה קבועה[65]),

ובמילא איז חו"ל לגבי אים „חוץ למחיצתו".

משא"כ לדעת רש"י, כנ"ל, אז אין חפצא פון א"י האט די נתינה ביים ברית בין הבתרים ניט אויפגעטאן.

רש"י האט דאך אבער שוין מפרש געווען אין פ' חיי שרה[66] (אין דעם ענטפער פון אברהם צו אליעזר „השמר לך פן תשיב את בני שמה") אויף די ווערטער „ה' אלקי השמים אשר לקחני מבית אבי — עכשיו הוא אלקי השמים ואלקי הארץ שהרגלתיו בפי הבריות אבל כשלקחני מבית אבי ה' אלקי השמים ולא אלקי הארץ שלא היו באי עולם מכירים בו ושמו לא ה' רגיל בארץ",

וואס (ווי געוועדט אמאל בארוכה[67]) דערמיט האט אברהם מסביר געווען צו אליעזר'ן, אז אין חו"ל, „בית אבי", איז דער אויבערשטער בלויז „אלקי השמים", ניט „אלקי הארץ" — היות מ'האט דארט ניט קיין הכרה אין דעם אויבערשטן און שמו הקדוש איז ניט מורגל בפי הבריות — און דעריבער „את בני לא תשב שמה"; משא"כ אין א"י איז ער (ניט נאר) „אלקי השמים (נאר אויך) ואלקי הארץ שהרגלתיו בפי הבריות"[68], אבער לאידך איז עס דארטן

64) להעיר גם ממשנ"ת (לקו"ש חי"ח ע' 399 ואילך) בדעת הרמב"ם (הל' מלכים ספ"ה) שבאיסור יציאה מהארץ י"ל שיש גם (מלבד מצד ענין הקדושה) הענין דבחירת הקב"ה שבחר בא"י ונתנה לישראל שזהו מקומם בזמן של גאולה, עי"ש באורוכה.

65) ולהעיר דבנוגע לק"ק מצינו גם דדרשינן פסול יוצא מ„הן לא הובא את דמה אל הקודש פנימה", או מ„בקדש" (ראה רש"י ד"ה שמא תוד"ה בקדש — פסחים פב, סע"א. רש"י ד"ה בשדה תוד"ה כיון — זבחים שם. רש"י זבחים כו, א ד"ה פרכסה. ועוד), „לפני ה'" (מנחות מח, רע"א ברש"י ותוס' שם).

ולפי דרשות אלו שקאי רק בק"ק משמע קצת (א) שהוא מצד קדושתם, (ב) נוגע החיוב, שיהיו בפנים בקודש, ופסול יוצא הוא לפי שאינם „פנימה" (או „בקדש", „לפני ה'"). משא"כ להדרשה „ובשר בשדה טרפה" „כיון שיצא בשר חוץ למחיצתו", (א) הוא דין כללי, (ב) משמעו שהפסול הוא מצד היציאה.

אלא שגם בזה י"ל בב' אופנים, אם הפסול הוא מצד עצם היציאה, או מכיון שהוא נמצא בחוץ, וכלשון הרמב"ם הל' מאכ"א שם „כיון שיצא למקום שהוא לו כשדה"

[וראה צפע"נ למכות יח, א בתוד"ה איסורא. ובארוכה הל' איסורי ביאה פ"ה ה"כ דיש דברים הצריכים פנים ויש דברים שפסולים בחוץ, ע"ש. ומתרץ עפ"ז שינוי הלשונות ברמב"ם הל' מעה"ק שם ה"ה וה"ו].

ואולי זהו החילוק בין ק"ק לשאר פסולי יוצא, ולכן הביא הרמב"ם לשון הנ"ל דוקא בהל' מאכ"א (אבל להעיר שכ"כ גם לענין ק"ק בפיה"מ זבחים ספ"ח. ועד"ז הוא בפרש"י מכות שם).

ובכל אופן בב"ר מדייק „חוץ לקלעים" •• (ולא

•) וראה בארוכה צפע"נ השלמה יט, א ואילך.

••) לכאורה הי' אפ"ל שזהו החילוק בין פרש"י להמדרש, דבמדרש „כיון שיצאת חוץ לארץ", הפסול הוא מצד היציאה, ולרש"י „אין חו"ל כדאי לך" הפסול הוא מצד שנמצא בחוץ — אבל כבר נתבאר חוץ לעזרה — כבר"ם) שמדגיש יותר שהוא מצד גדר (מקום ו)מחיצות (ראה צפע"נ שם). ואכ"מ.

66) כד, ז.

67) לעיל ע' 159.

68) ועפ"ז י"ל דהמבואר בפדר"א פל"ט בנוגע ליעקב „והי' מהרהר בלבו ואמר איך אעזוב ארץ אבותי ואת ארץ מולדתי ואת ארץ ששכינתו של הקב"ה בתוכה" — אינו סתירה להמבואר בפנים, כי לא הי' קביעות הקדושה (גם דקדושת שכינה) בגוף הארץ (נוסף על המבואר לעיל הערה 46), כמובן שלפרש"י אין בזה הענין דפסול כו', לא רק מצד ענין הקדושה, אלא גם מחמת מקומו ומחיצתו.

נאָר אין אַן אופן פון „הרגלתיו בפי הבריות" — ניט קיין שינוי המהות אין די בריות, אין זייערע הנהגות און מעשים (וואָס דעריבער „לא תקח אשה לבני מבנות הכנעני אשר אנכי יושב בקרבו") —

איז דערפון פֿאַרשטאַנדיק אַז בערך מעלתו פון יצחק וואָס איז געווען אַן „עולה תמימה" [איז כאָטש ס'איז ניט (אַזויפיל) נוגע חשיבות הארץ — וואָרום אין ארץ עצמה איז (נאָר) ניט געווען קיין מעלה מיוחדת[69] און אויך ניט אין מהות פון אנשי הארץ —] איז (בעיקר) געווען שלילת היציאה דערפֿאַר וואָס „אין חוצה לארץ כדאי לך", ווייל דאָרט איז ניטאָ „אלקי הארץ", אפילו שמו איז ניט רגיל אין חוץ לארץ.

ז. ויש לבאר דעם חילוק צווישן די צוויי דיעות בפנימיות הענינים:

לויט דעם מדרש (והלכה) איז געווען די בעלות פון אידן אויף א"י אויך בזמן האבות און מצד דעם האָט יצחק ניט געטאָרט אַרויסגיין (זייענדיק אַן עולה תמימה); לויט פירוש רש"י איז ניט געווען קיין בעלות בפועל, דאָס האָט זיך ערשט אויפגעטאָן ע"י בנ"י בכניסתם לארץ, און דער עדר היציאה מהארץ איז בלויז ווייל „אין חוצה לארץ כדאי לך":

מצד מדרש, וואָס איז העכער פון פשט (— כולל פשטות הענינים) נאָר פֿאַרבונדן מער מיט רוחניות הענינים (אָבער דאָס איז נוגע ופועל אויך אין גשמיות העולם), ווערט די בעלות פון אידן אויף א"י אויפגעטאָן דורך „מאמרו של הקב"ה מעשה" שנוגע צו די בעלות פון אידן אויף א"י,

לויט פרש"י — פשוטו של מקרא — רעכנט מען זיך בלויז (ווי דאָס איז אין עולם הפשט — עולם המעשה) מיט דער מעשה בפועל, ווי דאָס איז אין עוה"ז,

---

מההמשך שם „ואלך אל ארץ בני חם בארץ שאין יראת שמים ביניהם", שהוא הניגוד ל„שכינתו של הקב"ה כרי" (כמ"ש ברד"ל שם) — היינו שבא"י לאחר שאברהם ויצחק ויעקב פרסמו שמו של הקב"ה (ראה רמב"ם ריש הל' ע"ז) הי' שם (עכ"פ בסביבתם) יראת שמים (עכ"פ — בערך לארץ בני חם).

ולהעיר שגם באיסור יציאה מא"י לאחרי הכבוש, י"ל שהוא מצד יראת חטא — ראה מאירי לכתובות (קיא, א) שמפרש מ"ש בגמ' שם „כשם שאסור לצאת מא"י לבבל כך אסור לצאת מבבל לכו"ר, „שכל מקום שחכמה ויראת חטא מצויין שם דינו כארץ ישראל", וכן צריך לפרש לפי פרש"י שם ד"ה כך. ראה לח"מ לרמב"ם הל' מלכים ספ"ה. וראה לקו"ש שם (ע' 399 ואילך).

אבל להעיר — שיצחק ישב בגרר מקום אשר אברהם אמר עליו (וירא כ, יא) „רק אין יראת אלקים במקום הזה והרגוני גו'". ודוחק לומר שע"י שהייתו של אברהם שם נשתנה. ובפרט שמפורש שגם יצחק ירא לומר אשתי „פן יהרגוני אנשי המקום" (פרשתנו כו, ז). ולהעיר מפרש"י וירא כ, טו. וראה לעיל הערה 26.

69) ואולי י"ל דגם מ"ש הרמב"ן (פרשתנו כו, ה) דהאבות שמרו המצות „בארץ בלבד ויעקב בחוצה לארץ בלבד נשא שתי אחיות וכן עמרם כי המצות משפט אלקי הארץ", וכמו שכיאר בארוכה בפ' אחרי (יח, כה) „שהיא נחלת ה' מיוחדת לשמו לא נתן עלי' מן המלאכים כו'", ולכן עיקר קיום המצות הוא בארץ, „וזו היא מצות יעקב אבינו כו' בשעת ביאתם לארץ הסירו את אלקי הנכר"

— אין כוונתו שבזמן האבות כבר נקבע זה בהארץ, כ"א שזהו טעם בכלל לזה שכשנצטוו במצות (במ"ת) — „עיקר כל המצות ליושבים בארץ", ואצל האבות הי' מעין זה, מחמת ה„גברא", כיון שבו פרסם אברהם (והאבות אחריו) שמו של הקב"ה, ובו נראה ה' אליהם ובנו שם מזבחות (לך יב, ז-ח. תולדות כו, כה. וישלח לג, כ. ועוד).

ובנוגע ליעקב בפרט הרי הי' ארץ אבותיו, המקום שבו נולד, שם קיבל תורתו אצל שם ועבר (ראה מאירי הובא בהערה שלפנ"ז), ושם נתברך מאביו — לכן הי' א"י אצלם בדוגמת א"י לאחרי שנתקדשה בכניסתם לארץ. ועצ"ע. וראה לעיל הערה 68.

און דעריבער איז אויך די בעלות פון אידן אויף א״י גאווארן דוקא דורך זייער כניסה וכיבוש במעשה.

אבער לאידך, ווערט דורך דער מעשה בפועל פון אידן איבערגע־אנדערשט דער מהות הארץ און עס ווערט נתגלה נתינת הקב״ה פון עצם מהות הארץ, באופן אז עס איז גאווארן אן ארץ ישראל, און אן ארץ הקודש און אין אן אופן תמידי, כנ״ל.

(משיחות כ״ף מנ״א ומוצש״ק ראה תשל״ח)